A. Peelland 77/4.

Helmond's Heemkroniek

Heemkundekring "Peelland"

EIGENDOM
HEEMKUNDEKRING
HELMOND-PEELLAND

december 1977

Drie-maandelijks tijdschrift
van
Heemkundekring "PEELLAND"

Sekretariaat
Ruusbroeclaan 50, Helmond.

WOONTOESTANDEN IN 1892

In de artikelenreeks over het "Helmonds arbeidsleven rond 1900" van de hand van G. v. Hooff wordt melding gemaakt van de slechte toestanden van het merendeel der woningen in 1892.
Dit gegeven heeft hij naar alle waarschijnlijkheid ontleend aan de uitslag van de "Enquête naar den toestand der arbeidswoningen in de provinciën Limburg en Oostelijk Noord-Brabant, ingesteld door de Geneeskundigen Raad voor Limburg en Oostelijk Noord-Brabant".
De enquête is toegespitst op de toestand van de arbeiderswoningen.
Het onderzoek in Helmond is gedaan door apotheker H.W.J.E. Steijns, die lid was van de Geneeskundige Raad.
Hierna volgen letterlijk de vragen, zoals die luidden, met - voor wat betreft Helmond - de antwoorden van Steijns.

1. Hoe wonen de arbeidersgezinnen? In afzonderlijke (op zich zelf staande) woningen of in blokhuizen? Zijn er ook nog kelderwoningen in gebruik?
   Zij wonen in afzonderlijke huizen. Er zijn geen kelderwoningen in gebruik.
2. Staan de arbeiderswoningen in de nabijheid van fabrieken of werkplaatsen, die een nadelige invloed erop kunnen uitoefenen? Valt er iets op te merken ten opzichte der omgeving?
   Deels bij fabrieken, deels ervan verwijderd.
   Zonder nadelige invloed.

Omgeving gewoonlijk vrij en ruim.

3. Op welke bodem staat het huis?(Op moeras-, klei- of zandgrond). Ligt de vloer der woning boven of beneden de begane grond? Zijn de muren droog of vochtig?
Op zandgrond. De vloer der nieuwe huizen ligt boven de begane grond; de oudere met een tree naar beneden. De muren zijn meest vochtig.

4. Voldoet de woning uit een hygiënisch oogpunt aan de eisen van licht en lucht? Is zij in evenredigheid met de breedte der straat?.
Dit laat veel te wensen over, vooral wat de oude woningen aangaat; de nieuwe zijn zeer doelmatig en gezond ingericht. Op een of twee stegen na zijn de straten vrij breed, de huizen niet hoog, allen slechts met een verdieping gebouwd.

5. Hoe is het gesteld met de ruimte der kamers? Staat deze in behoorlijke verhouding tot het getal bewoners? Uit hoeveel vertrekken bestaat de woning? Worden daarvan ook enkelen uitsluitend tot slaapplaats gebezigd?
Ook dit laat te wensen over. De meeste woningen bestaan slechts uit twee vertrekken en een zoldertje. Hierin wonen gewoonlijk 6 - 8 personen. De slaapplaats is een bedstede, in het voorlokaal.

6. Vindt men in de woning een gedeelte dat voor keuken is ingericht? Is aan de voor of achterzijde een open plaats of tuintje of wellicht een grasveld aanwezig?.
Het achtervertrek is meestal keuken. Om de huisjes zijn gewoonlijk open plaatsjes, of een tuintje of grasveld.

7. Op welke wijze wordt zorg gedragen voor de verwijdering van faecaliën en ander vuil? Liggen er ook mestvaalten achter of nabij de woning? Hoe worden de faecaliën afgevoerd? Kunnen ten gevolge daarvan ook soms het drinkwater, de bodem of de lucht in de nabijheid der woning worden verontreinigd?.

Hiervoor wordt geen zorg gedragen. Bijna bij ieder huisje is een mestvaalt te zien, (volgens politieverordening op een bepaalde afstand van het huis).
Op deze mestvaalt, die maar al te dikwijls in onze arbeidersbuurten zeer veel te wensen over laat, werpen de bewoners de faecaliën, natuurlijk ten koste van het drinkwater en de lucht.

8. Hoe wordt het in huis gebruikte, dus vuile water, alsmede het hemelwater afgevoerd?.
In riool, zinkput of open goot?.
Meestal vindt men noch riool noch zinkput. Het meeste water dringt in de grond om het huis. Het vuile water wordt gewoonlijk vóór de deur gegoten.

9. Is het voor drank en huiselijk gebruik bestemde water van goede hoedanigheid en is het gemakkelijk verkrijgbaar?.
Over het algemeen is het water slecht. De gemeente heeft echter enkele goede pompen, waarin genoeg water voorhanden is en waarvan veel gebruik gemaakt wordt. De geprojecteerde waterleiding zal hierin veel verbetering brengen; het tot stand komen daarvan is zo goed als zeker.

10. Wijst het sterftecijfer in het algemeen en dat der kindersterfte in het bijzonder op in de woning of buurt vermoedelijk bestaande schadelijke invloeden? Zo ja, welke zijn die?.
Ik geloof van niet; en, voor zover ik heb kunnen nagaan, kan niemand hier met zekerheid deze vraag beantwoorden.

11. Bestaan er plaatselijke verordeningen betreffende het, in het belang der openbare gezondheid, onbewoonbaar verklaren van huizen? Zo ja, wordt aan de toepassing daarvan de hand gehouden?.
Zij bestaan wel, maar of ze toegepast worden, geloof ik niet.
Wel is het toezicht op nieuw te bouwen huizen uitstekend en zijn een 200 tal nieuw gebouwde woningen van de laatste twee jaren in alle opzichten puik te noemen. Zowel met ruimte, als lucht, licht en duinwater, moet in deze en de nog te bouwen huizen rekening gehouden

worden.

12. Bestaan er verenigingen of wellicht werkgevers die zich het bouwen van geschikte arbeiderswoningen ten doel stellen?
Er zijn enige werkgevers die zeer geschikte arbeiderswoningen doen optrekken.

De algemene beschouwingen naar aanleiding van de rapporten uit de verschillende gemeenten beginnen met de opmerking, dat het duidelijk is, dat het met de "woningen van den nijveren man" er zeer slecht uitziet.
De algemeen rapporteur dr. M.J. Godefroi spreekt vervolgens de vraag uit, waarom klachten over de slechte woontoestanden enkel geuit worden door hen, die in goede en doelmatig ingerichte huizen wonen.
Zijn antwoord is duidelijk, niet mis te verstaan: "De arbeider klaagt niet over den onhoudbaren toestand, waarin hij zich vindt geplaatst, omdat hij geen eischen durft stellen, wetende, dat daaraan toch geen gehoor zal worden verleend".
Hij betoogd verder, dat én voor arm én voor rijk geldt, dat het inademen van bedorven lucht hoogst nadelig is voor de longen en tering veroorzaakt, dat goed licht en frisse lucht onontbeerlijk zijn voor een goede gezondheid, dat gebruik van onzuiver en slecht drinkwater zeker leidt tot allerlei ziekten (zie in dit verband het verhaal over de plannen tot aanleg van de waterleiding van Br. P. v.d. Ven), dat een te kleine woning onvermijdelijk onzindelijkheid en onreinheid tot gevolg heeft, dat een slechte woning "het gezin doet kwijnen en het leven verkort".
Na deze noodkreet - ook weer uit de mond van iemand "die zich in het bewonen van een goed, doelmatig ingericht huis mag verheugen" - volgt een pleidooi voor een protest door de arbeider.
Hoe modern klinkt dit !!
Dr. Goedefroi roept in deze beschouwing de arbeider op tot protest: niet door gebruik van geweld, niet door misdadige handelingen, maar door openlijk te spreken

over de onhoudbaarheid van de toestand.
Hij moet het uitschreeuwen, dat hij niet langer mag en wil geëxploiteerd worden door gewetenloze personen, die woningen verhuren tegen hoge rente.
Hij moet zijn ontevredenheid uitspreken over de smalle slopen en stegen, waar licht noch lucht genoeg aanwezig zijn (volgens Steijns zijn in Helmond "op een of twee stegen na de straten vrij breed").
Ter geruststelling - want de oproep tot protest zal gauw onrust en angst brengen onder de gezeten burgerij - schrijft Godefroi, dat de arbeider niet veeleisend is.
Hij is tevreden met "een of twee kamers, goed van licht en frisse lucht voorzien, waarvan de ene voor keuken kan gebruikt worden, waarin bedsteden en stookplaatsen; daarachter een tuintje of althans een open plaatsje waar gewasschen kan worden met een privaat en goed drinkwater".
Een huurprijs van Fl. 1.50 of meer per week wil de arbeider daarvoor betalen.
Dr. Godefroi is verontwaardigd over de gehele situatie en over de laksheid van de bestuurders.
Hij citeert bewoordingen, die hij in 1873 heeft neergeschreven, naar aanleiding waarvan hij nu - 20 jaar later zegt: "Is er wel iets in dien tijd geschied om verbetering aan te brengen?. Wij gelooven het niet".
Cynisch laat hij daarop volgen: "Doch jawel, in de tijden, waarin epidemiën heerschten, heeft men van die ellendige verblijven de muren laten witten, en aan de bewoners versch stroo uitgedeeld, om op te liggen !!".
Hij wijst erop, dat de slechte huisvesting niet alleen kwalijke gevolgen heeft voor de gezondheid, maar ook voor het "zedelijk gevoel".
Het is niet te verwonderen, dat vergrijpen tegen de maatschappij plaats hebben, de normen van goed en kwaad niet meer zo goed worden gezien, het proletariaat zich in de armen van het socialisme werpt.
De misdadigers bewijst men een dienst "met ze naar de gevangenis te verwijzen, waar het verblijf voor hen als eene lotsverbetering mag worden beschouwd".

Tenslotte wijdt hij in zijn beschouwing nog een alinea aan de kinderen van de arbeiders.
Het is voldoende één regel te citeren om aan te voelen hoe schrijnend de toestanden zijn: "Men moet geneesheer zijn, om het voorrecht te smaken, al het afgrijselijke van den toestand te kunnen beoordelen".
De algemene beschouwingen - die in feite een grote aanklacht zijn tegen de leidende klasse - besluiten met een beroep op de regering krachtdadig op te treden tegen de wantoestanden, die door de uitslag van de enquête nog eens zo duidelijk zijn aangetoond.
Dr. Godefroi spreekt de hoop uit, dat spoedig een wet zal komen, waarin de minimumeisen waaraan een woning moet voldoen zijn neergelegd.
Het zal nog tot 1901 duren voordat de Woningwet tot stand komt.

R. Jacobs

Voor degenen, die zich nog wat meer willen verdiepen in de woontoestanden in Helmond rond 1900, verwijs ik naar de zeer lezenswaardige kandidaatsscriptie van Toon ROTTERS uit Gemert, getiteld "De Volkshuisvesting in Helmond 1850 - 1925".
Deze kunt U altijd inzien op het gemeente-archief van Helmond, dat gevestigd is in het voormalige Nederlands Hervormde Kerkje (Kerkstraat-Traverse).

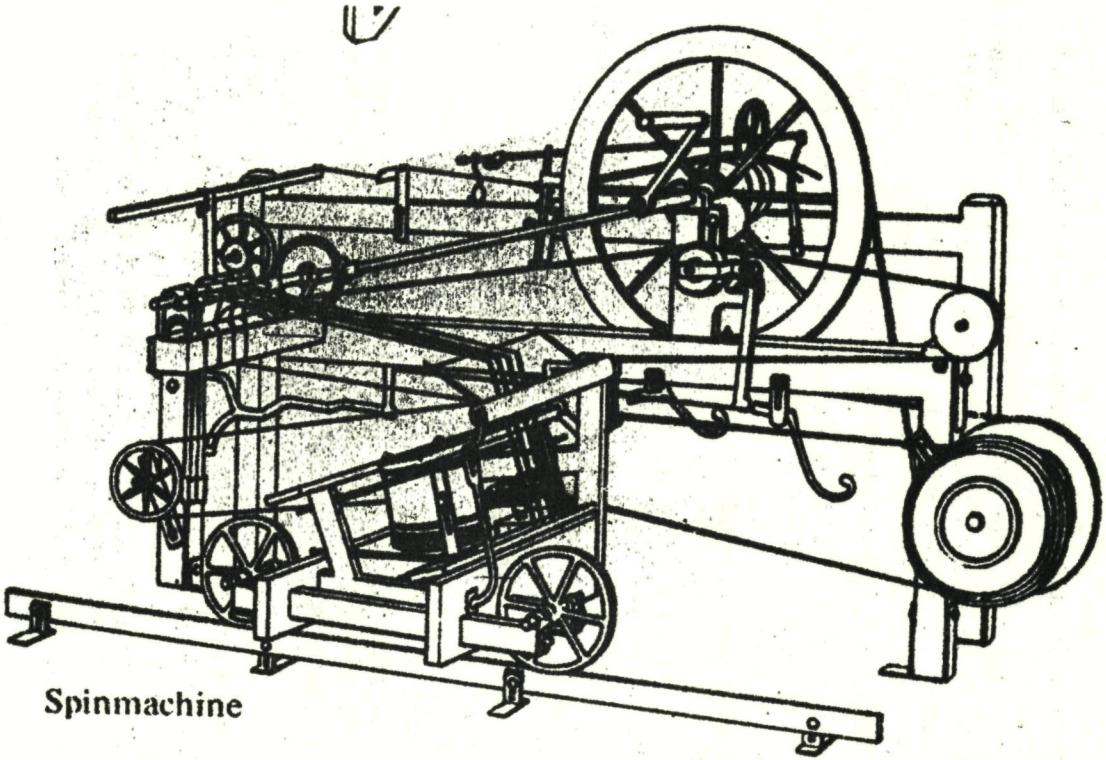

Spinmachine

HERINNERING

Tegenover ons huis in de Boterstraat stond 'n steenfabriek.
Eigenlijk is "tegenover" wel een beetje veel gezegd, want aan de overkant van de rulle zandweg strekte zich eerst een groot stuk bouwland uit.
Het ene jaar groeide er rogge, het andere jaar "spurrie", een ietwat vreemd, laag gewas.

De bewoners van het dorp dat verderop lag droegen sinds kinderheugenis dan ook de naam "spurriezaaiers", want het was een raadselachtige plaats.
In het centrum bevond zich een grote kerk met de langste spitse toren die ik tot dan toe gezien had.
Alsof die torenspits de mensen uit de wijde omgeving wilde toeroepen: Ik sta hiér !!
Want het merkwaardige was dat even buiten het dorp, midden in een weiland, nog wel op een heuveltje, een kerktoren stond.
Een oud skelet van een bouwwerk, eeuwen geleden uitgebrand en niet meer hersteld.
Het vele prikkeldraad kon ons, kinderen, niet weerhouden te gaan kijken.
We bewonderden de dikke muren, keken huiverend omhoog naar het klein stukje hemelblauw dat je van onder in het torenportaal kon zien.
Van veraf zag je de spookachtige, holle gotische galmgaten, waardoor op een keer een enorme zwarte vogel steeds maar heen en weer vloog.
In mijn fantasie zag ik het beest al met 'n geweldige bronzen klok in zijn snavel.
Plotseling zou de klok beginnen te luiden en net als tijden terug zouden de boeren weer aan komen hollen, denkende dat er opnieuw brand was.

Zou dan, zoals de oude legende verhaalt, iemand zo moedig zijn als toen, en de vlammen inrennen ?
Zou dan het vuur wederom wijken voor zoveel dapperheid ?

Nee, ik vrees van niet.
Ik ben bang dat de zwarte vogels die nu boven zoveel vuren in de wereld vliegen, ook daar de vlammen zouden hebben aangespoord nóg hager op te laaien.
Maar och, dat was de kindertijd.
Het dorp is nu al enige tijd geleden bij de stad gevoegd.
De oude toren rust onder monumentenzorg.
Er kan nu niets meer gebeuren.
Zeker geen wonder !

Jos Senders.

Op de hierna volgende pagina's treft U het vervolg aan, van HELMONDS ARBEIDSLEVEN ROND 1900 van de hand van ons medelid de Heer G. v. Hooff.
Wij danken de Heer Van Hooff voor zijn bereidwilligheid wederom zijn materiaal ter beschikking te stellen voor ons Heemkundeblad.

INDUSTRIELE ONTWIKKELINGEN IN HELMOND.

In 1865 bestelde Prinsen & van Glabbeek bij de Gebr. Stork & Co. te Borne 2 spoelmachines en 12 machinale weefgetouwen, (z.g. looms).
Bovendien wilden zij ook nog een sterk- en een apprêteermachine plaatsen.
Er was haast bij, want zij wilden de machines in werking hebben voordat Ramaer & Co. zijn stoomweverij opende.
Deze nieuwbouw van Ramaer, (kosten Fl. 22.000,=), was ingericht voor 150 getouwen, maar voorlopig werden er 60 in werking gesteld.
In 1866, toen de uitbreiding gereed was, stonden er in het gebouw op de begane grond een lokomobiele, een kalandermolen, 22 stoomweefgetouwen, (10 in Manchester gekocht) en op de eerste verdieping drie spoelmachines.
In 1868 meldde Pr. & v. Gl. aan een Zwitserse firma, dat de volgende mechanische weverijen hun klossen en spoelen gebruikten: Ramaer, H.P. Prinzen & Co., A. Raymakers & Zoon, Terwindt Arnzt & Holtus, en de nieuwe weverij van Coovels.
Als de winstcijfers van Diddens & van Asten een aanwijzing vormen voor de Helmondse weverijen, dan laat de gunstige ontwikkeling na 1858 genoeg ruimte voor flinke investeringen.
Naast deze financiële mogelijkheden waren er waarschijnlijk technische moeilijkheden welke danook reden waren om tot mechaniseren over te gaan.
Zo schreef Pr. & v. Gl. eind 1865:"dat sommige patronen

van de sarongs, voor de wevers uiterst moeilijk zijn, de kettings worden door hen geweigerd of slechts tegen buitengewoon hoog loon aangenomen".
Vooral in drukke tijden was het moeilijk om breedwevers te krijgen, (die brede stukken maakten, wat veel moeite en inspanning kostte, omdat de spoel over een grote afstand heen en weer geschoten moest worden).
De fabrikanten probeerden van elkaar wevers los te krijgen en ook de lonen en/of de premies werden verhoogd, (als men binnen een bepaalde tijd een stuk afweefde).
De aanleg van de spoorweg Eindhoven - Helmond - Venlo is zeker ook een stimulans geweest.
Hierdoor konden de transportkosten dalen, wat o.a. een flinke besparing op de steenkolenprijs betekende, ook, omdat de accijns hierop in 1863 werd afgeschaft.
)in Twente werd in dezelfde periode een spoorweg opengelegd)
Volgens het Gemeenteverslag van 1873 kwamen de steenkolen, vroeger uitsluitend per schip aangevoerd, toen bijna geheel per spoor binnen.
De concurrentie met Twente dwong eveneens de fabrikanten tot uitbreiding,
Omdat door een grote omzet gunstiger resultaten te bereiken waren. (G.V. 1888,43)
De mechanisering in de Helmondse weverijen bleef beperkt: in 1884 stonden in de negen stoombontfabrieken 708 weefgetouwen, (gem. 78).
In Twente nam het aantal weefgetouwen tussen 1867 en 1887 met tweederde toe; in het laatste jaar stonden daar in 37 weverijen 13.397 getouwen, dat is wel even andere koek : een gemiddelde van 362.
Het verschil in grootte tussen de Helmondse en Twentse weverijen is ook voor de eerste Wereldoorlog nog behoorlijk: in 1910 was het gemiddeld aantal arbeiders in de katoenweverijen in Helmond nog geen 200, in Twente iets meer dan 600 (in Tilburg lag de gemiddelde grootte van de wolstoffenfabrieken op 180 arbeiders) (Everwijn 294-320).

In 1912 was de gemiddelde arbeidsbezetting in de Nederlandse weverijen ± 275, in Helmond iets meer dan 160 (veilw.)
In het vakblad van de R.K. Textielarbeidersbond "Het Hoog-Ambacht", heet het in een ingezonden brief uit Helmond (1911):'Ik ken een fabriek dat nog werkt met getouwen, die men 40 jaar geleden goed noemde in Helmond en Gemert schijnt de technische inrichting van sommige weverijen alsook de kwaliteit der arbeiders te veroorzaken, dat in slappe tijden de concurrentie met Twente die bedrijven achterstelt". (Werkl. 6e sub-com 17)
De handweverij bleef nog lang bestaan, vooral op het omringende platteland.
In Helmond zelf werd in 1872 de laatste handweverij opgericht, die in 1895 verdween.
Handwevers met 3 getouwen werden aangeslagen in de z.g. "patentbelasting": in 1873/74 waren er nog 10 in Helmond, 10 jaar laten geen meer. (in Enschede nog 39, maar 4 jaar eerder waren er dat 401 geweest)
Die handwevers vormden een soort arbeids -reserve: in slappe tijden zaten zij het eerst zonder werk, (wat toen praktisch betekende dat ze op de openbare liefdadigheid waren aangewezen).
Toen in 1882 de werkuren op de fabrieken verminderd werden vanwege slapte, zaten sommige handwevers zelfs voor bepaalde tijd zonder werk. (GV.35)
De malaise bleef voortduren, 3 jaren:"de wevers die aan huis werkten hadden het meest met de werkeloosheid te kampen". (GV 1885,35)
In 1890, toen het drukker werd in de fabrieken, werden er echter per advertentie gevraagd naar handwevers voor het weven van bontjes.
Twee jaar later is de bedrijvigheid weer verdwenen en moesten een 25-tal oude wevers ondersteund worden met bijzondere giften van de fabrikanten. (vertr. Comr.B. 8 mei '93).
Het handweven kwam na 1900 nog alleen in beduidende

mate voor in Tilburg, Goirle en Eindhoven e.o.
Alleen door ontzettend lange werkdagen te maken konden zij het hoofd nog wat boven water houden: hun verdiensten namen door de steeds lagere productiekosten van machinaal geweven goed, steeds meer af. (rond de eeuwwisseling had een plotselinge loonsverlaging plaats van 30%, waardoor ze gedwongen waren dagen van gem. 17 uren te maken om toch een enigszins voldoende weekloon te halen).
(Arb. Insp. 1901/02,121).
Gedwongen winkelnering was hier trouwens eerder regel dan uitzondering.
In 1908 telde Gemert nog een 102 thuiswevers(+ 66 hulpwevers), Mierlo 61 (+34) en Geldrop 65 (+49).
In Helmond zelf waren er nog 6, een tussen de vijftig en de zestig, de anderen waren allen ouder. (Huisind. dl. II 44-45/Werkl. 6e sc. 26)
De helmondse weverijen hadden toen geen thuiswevers meer in dienst, alleen van de dekenweverij van Piet de Wit staat in 1908 vermeld dat zij 35 arbeiders buiten de fabriek in dienst hadden (thuiswevers die voor dit grof en eenvoudig werk wel gebruikt konden worden).
In 1886 al wordt van de handwevers te Mierlo gezegd dat de meesten voor fabrikanten te Eindhoven, Geldrop Heeze en Asten werkten. (Nv.d.W. 17-2-1886).
De manufaktuur, d.w.z. een fabriek, waarin de productie voornamelijk met de hand gebeurt, in dit geval dus handweefgetouwen, heeft in Helmond bijna niet bestaan.
In Twente was dit enigszins anders:" In de loop van de 18de eeuw ging in enkele plaatsen, o.a. Enschede, de linnen- en bombazijnweverij reeds tot fabrieksnijverheid over.
Voor de wevende mannen werden gemeenschappelijke weefvertrekken ingericht, die de naam fabricqhuezen kregen" (Everwijn 279).
Voor de opkomst van de stoomweverijen ging de wever in het begin van de week op het fabriek het garen halen.

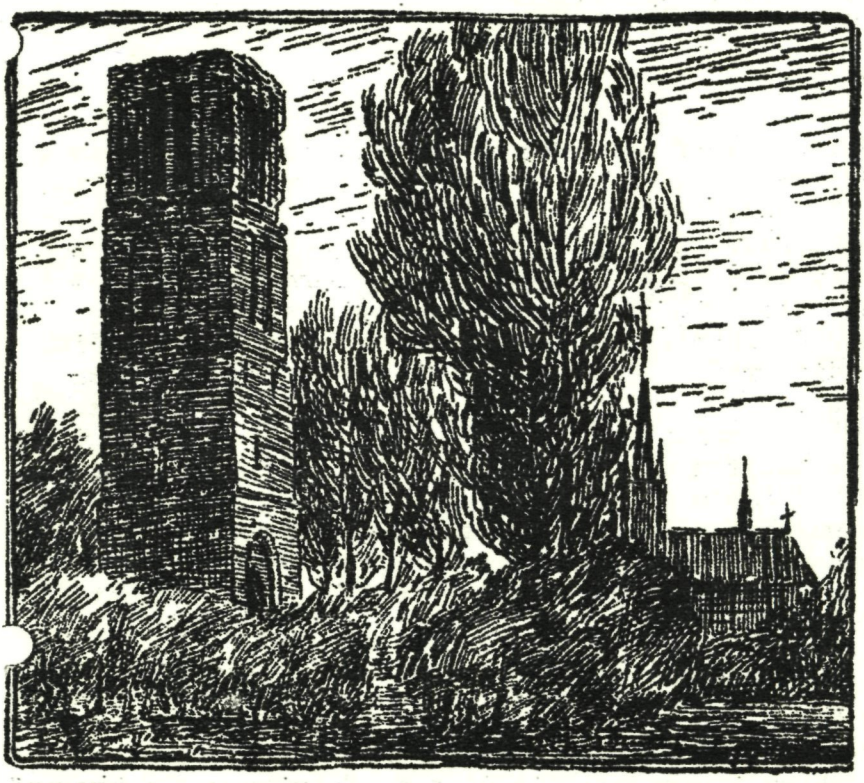

Stompe toren van Stiphout

(in een speciale zgn. thuisdragenszak), en bracht op het eind daarvan of eerder het geweven stuk terug. Vrouwen en kinderen hielpen mee: hun arbeid bestond uit spoelen, d.w.z. het garen opbrengen op de spoelklossen. Het werk gebeurde thuis, en ook de fabrikanten woonden opzij van of aan de voorkant van de fabriek.

DE PRODUKTIETECHNIEK.

Bij het handweven hangt veel van de deskundigheid van de wever af.
Eerst moet het kettinggaren, (wat over de lengte loopt) op de kettingboom aangebracht worden (dit is een lange ronde houten rol, dwars over het weefgetouw).
Bij dit zg. scheren moesten de draden met een vastgestelde lengte evenwijdig en eventueel op kleurvolgorde op een bepaalde breedte en met zoveel mogelijk gelijke spanning aangebracht worden; vandaar b.v. de uitdrukking "schering en inslag" en "de scheerlingen van een tent".
Voor het scheren gebruikt men o.a. een scheerraam of scheermachine, en een riet : een raam met dicht opeengeplaatste spijlen, waardoor de kettingdraden lopen, en waarmee de wever de inslagdraden tegen elkaar drukt.
Daarna moet het garen met een of ander papje versterkt worden, opdat het niet zo snel kapot gaat.
Daarna haalt men de diverse kettingdraden door de oogjes van de kammen, die met de voeten door z.gn. schimmels op en neer bewogen kunnen worden, waardoor meerdere draden opgetild kunnen worden, naargelang het patroon.
De kammen zijn raampjes ter breedte van het weefsel, met onder een oogje, waardoor diverse draden lopen.
Bij heteenvoudigste patroon zijn maar twee kammen nodig, die beurtelings opgetild worden, en waarbij de kettingdraden om en om door de ene en de andere kam lopen.
Bij het weven wordt dan beurtelings een der kammen omhoog en de andere omlaag getrokken, telkens als de spoel de inslagdraad tussen de kettingdraden heeft geleid.

Zodoende wordt het gewone effen weefsel bereikt, waarbij de inslagdraad telkens op en onder een kettingdraad doorgaat.
Bij gefigureerd goed gaat de inslagdraad over enige naast elkaar liggende kettingdraden heen, en bij iedere volgende slag van de spoel moeten andere groepen van kettingdraden hoog of laag getrokken worden.
Van het figuur hangt dus af, hoeveel draden om de andere slag van stand moeten veranderen, en daarvan hangt het aantal benodigde kammen weer af: doordat er maar een bepaald aantal draden door een kam geregen kan worden, zijn bij fijn goed, met veel kettingdraden dus, ook meer kammen nodig !
De wever hing met zijn buik dan de godsganse dag over de zg. doekboom, (de rol , waar het geweven stuk op kwam), en slingerde of schoot de spoel met het inpakgaren heen en weer.
Er zijn verschillende methodes om de schering en inslag door elkaar heen te leiden, (een glad of een patroonweefsel verschilt nogal), de breedte van de stukken kan variëren, evenals de dikte van de garens, (dunne garens vereisen veel meer werk en springen bovendien eerder stuk).
In de fabriekjes werden de geweven stukken bewerkt en daar werd de laatste hand gelegd.
Eerst werd de stof ontvet(van de pap), d.m.v. afkoken en daarna bijvoorbeeld gebleekt of geapprêteerd (glanzend maken), of gescheerd (ook een soort glad maken)
Het machinale weven is een werk, waarbij het voornamelijk aankomt op het goed opletten, dat alles geregeld loopt, en het vasthechten van gebroken draden.
Veel lichaamskracht wordt er dus niet van vereist, maar het is een geestdodend werk, zonder afwisseling, waarbij weinig kunde nodig is (Versl. 1ste afd. Staatscom. 1,2).
Ook het spoelen gebeurde nu machinaal in de fabrieken, waarvoor bijna uitsluitend meisjes en vrouwen gebruikt werden.

De afwerking, zoals het bleken en het apprêteren, vond ook steeds meer machinaal en met kunstmatige middelen plaats.

DE ONTWIKKELING VAN DE BEDRIJVEN

Het aantal weverijen neemt na 1890 af en van de elf, die voor de eerste Wereldoorlog nog over zijn, hebben er maar twee minder dan 100 arbeiders in dienst.
In 1925 is de produktie weer verder geconcentreerd: de vijf weverijen, die dan nog over zijn, hebben gemiddeld ruim 400 personeelsleden.
De snelle toename van de mechanisering valt globaal op te maken uit het feit, dat het aantàl P.K.'s in verhouding veel sneller stijgt dan het aantal arbeiders, dat na 1900 zelfs, absoluut gezien, afneemt.
De uitbreiding van de weverijen hing natuurlijk met de afzetmogelijkheden samen.
Het binnenlands verbruik van katoenen stoffen was voor 1865 niet zo erg groot.
De meeste mensen waren te arm om zich een uitgebreide uitzet aan te schaffen.
Velen droegen afdankertjes, (de mode liep bij hen dan ook wat achter) of zij kregen nu en dan kleding uitgereikt van de bedeling, maar met de verhoging van de lonen, de toename van de welvaart, en de snelle groei van de bevolking steeg daarna de consumptie aanzienlijk.
Het beetje, dat meer verdiend werd, en niet nodig was voor behuizing en voedsel kon meer aan kleding worden besteed.
De groei en bloei van de helmondse weverijen hing nauw samen met de toestand in landbouw en ambacht, want er werden vooral boerengoed en eenvoudige stoffen gefabriceerd.
De weverijen hier werkten in hoofdzaak voor het binnenland. (Gemeenteverslag 1876): "Hunne produkten worden voornamelijk gebruikt door de arbeidende klasse en door de landbouwers".

Daarnaast was ook de export van belang voor de Nederlandse katoennijverheid.
Na een snelle stijging tussen 1860-1870 daalde zij enigszins tot 1882, maar nam daarna enorm toe, (vanuit Enschede ging bv. in 1890 50% naar den vreemde, in 1912-1913 was dat 65%). (Smissaert 188)
Vóór 1890 ging die uitvoer voor het overgrote deel naar Nederlands Oost-Indië, maar later nam het aandeel van andere landen hierin naar verhouding steeds meer toe.
Van 1871 tot 1877 werkten de weverijen goed (de Kamer van Koophandel, 1873: "meerdere fabrikanten klaagden arbeiders tekort te komen en moesten de werkuren vermeerderen), maar in het laatste jaar deed de sindsdien ongekende slapte van werk in de bontweverijen zich wederom voor.(GV 1877,44)
Die bleef min of meer voortduren tot 1885, een ongunstig jaar, daarna was een lichte opleving en in 1889 en 1890 wordt zelfs overwerk gemeld.
1892 is weer een ongunstig jaar, in 1894/1895 is er weer geregeld werk, in 1896 weer minder, waarna het tot 1900 normaal blijft.
Eind 1901 komt er gedeeltelijke werkloosheid, in 1903 is er een katoencrisis: door speculatie steeg de katoenprijs zodanig, dat veel fabrikanten hun fabrieken (gedeeltelijk) stillegden, in 1904 werd er weer geregeld gewerkt, ofschoon met verkorte arbeidsduur 1905 is een gunstig jaar, 1906 minder gunstig, 1907 bevredigend, 1908 niet te klagen geen stilstand, 1909 minder gunstig.

wordt vervolgd.

"Leer mij ze kennen: DE BRABANDERS"

Dinsdagavond 25 oktober 1977 20.00 uur: ledenvergadering van het seizoen 1976 - 1977.
Opkomst: 50 à 60 leden !!!
Spreker begint met de vraag: bestaat de Brabander wel?
Om tot een antwoord op deze vraag te komen gaat hij met reuzensprongen door de geschiedenis heen: Brabant als generaliteitsland, 1648 - 1795, isolement; 1795: inval van de Fransen V= victorie, vrijheid, verbreking van het staatkundig isolement; 1860-1880: groene revolutie: ontwikkeling in de landbouw; na 1880: industriële revolutie: het agrarisch Brabant wordt industrieël.
Deze geschiedenis heeft invloed gehad op de Brabander
Door deze gebeurtenissen zijn Brabant en de Brabanders steeds meer uit het isolement gekomen.
Andere faktoren, die tot opheffing van het isolement hebben geleid, zijn: wegenaanleg, grotere en betere reismogelijkheden, (voor de meeste mensen was vroeger de beevaart het enige uitstapje), invloed van radio, t.v., pers, (de wereld komt in de huiskamer), ekonomische toestand van de gezinnen.
Wanneer een isolement doorbroken is, zal het moeilijker zijn het eigene van de volksgroep vast te houden.
Invloeden van buiten zijn niet tegen te houden, zij zullen juist vaak oorzaak zijn van de verbreking van het isolement.
In zijn causerie wijst J. Naaykens op de verschillen - van oudsher - in de provincie Oost- en West-Brabant, verschillen in klederdracht, bouwkunst, geschiedenis, taal, landschap, godsdienst, karakter, volksaard.
Verschillen zijn er tussen steden en platteland, en tussen de z.g. oude steden en nieuwe steden.
Tenslotte mogen we niet vergeten, dat ieder mens een individu is: ieder speelt op zijn eigen wijze zijn rol in het grote geheel.
Toch bij al die verschillen zien wij, dat de Brabanders een aantal eigenschappen gemeen hebben.

Van de Brabander gaat iets warms, iets hartelijks uit.
Hij maakt de indruk plezier te hebben in het leven.
Hij houdt van feesten, optochten, processies.
Naargelang de processies verdwijnen, komen er overal carnavalsoptochten (vroeger kenden alleen de "oude steden" 's Hertogenbosch, Breda, Bergen op Zoom carnaval).
Onze provincie heeft het grootst aantal harmonieën en fanfares, die er ook kwalitatief mogen zijn.
Toneel spelen is ook altijd een geliefde bezigheid geweest.
Zelfs een uitvaart heeft vaak nog iets blijmoedigs.
Misschien heeft dit wel te maken met de vroomheid die de Brabander kenmerkt.
Zijn humor is niet erg spitsvondig; hij zal eerder lol hebben dan fijntjes glimlachen.
Tenslotte noemt hij de liefde voor de traditie, vooral tot uiting komend in het gildewezen.
In de Brabander zijn nog andere elementen op te merken; hij is van nature gesloten; hij kent geluk, gepaard gaande met een zekere weemoed; hij is gastvrij, tegelijk is hij argwanend en ziet hij op tegen vreemdelingen .
De Brabander heeft iets berustends over zich.

De heer Naaykens heeft een beeld geschetst van dé Brabander, die we toch niet tegenkomen en die we toch allemaal kennen.
Op deze avond bleek dit overduidelijk uit de reakties van de aanwezigen.
Men kende zichzelf in de ander terug.
Het was een genoeglijke avond !!

R. Jacobs.